

פרשת וירא תשפ"ז להתעלות בדרכו יתברך

"אל נא תעבר מעל עבדך"

"וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום. וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. ויאמר א-דני אסנא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך" (בראשית יח, א-ג). מהו "אדני" וברש"י: "דבר אחר קודש הוא, והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים". אברהם אבינו, ביום השלישי למילתו, יצאה חמה מנרתיקה, חום נוראי בחור, אף אחד לא יוצא מהבית, אין למה לחכות לאורחים. אך אברהם אבינו יושב בפתח האהל כחום היום וממתין לאורחים, מן הסתם היו לאברהם אורחים מיום האתמול, אך אברהם מחכה לאורחים חדשים דווקא. הקב"ה בא לבקר את החולה, ואף בזמן בואו אברהם יושב ומצפה לאורחים, מכאן אנו לומדת הגמרא (שבת דף קכז.) "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה".

יש להבין, אנו יודעים "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה", אנו לומדים זאת מאברהם אבינו שיצא לקבל פני האורחים למרות שהקב"ה היה באהלו. אולם מהיכן אברהם אבינו ידע זאת, הלא המתין לו הקב"ה זמן רב, זמן הכנת הבצק ולשון הבקר שלוקח לו זמן רב להתרכך... ואף הבקר רץ עד מערת המכפלה והוצרך אברהם לרוץ אחריו ולהשיבו, ומהיכן ידע אברהם שהלכה היא שגדולה הכנסת אורחים?

התשובה לזה בשאלה נוספת. הקב"ה הוציא חמה מנרתיקה, מדוע, הלא הקב"ה בא לבקר את החולה ובזמן זה אברהם פטור מהכנסת אורחים? הסיק אברהם אבינו, גם בזמן הקבלת פני השכינה אני מחויב להכניס אורחים, לכך הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כדי שלא יבואו אורחים. התיישב אברהם אבינו בפתח האהל כחום היום להמתין לאורחים. ראה הקב"ה בצערו והביא לו מלאכים כאורחים.

בטעם הדבר שקודמת הכנסת אורחים לקבלת פני שכינה; מבאר רבי ירוחם ממיר (דעת תורה באורים בראשית יח, א):

ענין לבקר את החולה כי הוא גדר של דרישת שלום, והענין, כי בכל ריצויי המקום באיזה מן המעשים תמצא תמיד השראת שכינתו יתברך, וכמו בכלות עשיית המשכן נאמר (שמות מ, לד), "וכבוד ה' מלא את המשכן", וברשב"ם שם כתב, "כי שכן עליו הענן מיד להראות חיבתו של הקב"ה על ישראל. בכל מקום שהקב"ה מראה נחת רוחו ושביעת רצונו יתברך שם באה התגלות כבוד ה', וזהו ענין דרישת שלום". ועיין בספורנו כתב, "כי שם נמל אברהם"... שם הופיע הקל יתברך שכינתו, "זהו להראות כי רוצה ה' בו, וכי שם השראת שכינתו יתברך, ב"וירא אליו ה'" לא נזכר כלום, לא דיבור ולא שום ציווי, כי אם להראות כי נרצה לפניו מעשה מילתו של אברהם אבינו, והוא הוא ה"וירא אליו השם" - "בא הקב"ה ושאל בשלומי".

והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים, ולמדו מכאן (שבועות דף לה:) שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה. וביאור הענין כפי שאנו אומרים תמיד, שאין לנו עסק עם שום עולמות. הדברים הנעלים ביותר נמצאים כאן, בעולמנו זה, והתורה - אף היא "תורת העולם הזה". והוא כל סוד הענין, שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, כי תהא "קבלת פני שכינה" גדולה כאשר תהא, אבל כל זאת הלא הוא מצב של עולמות עליונים, ומצות הכנסת אורחים הלא של עולם הזה היא, כלומר: הכנסת אורחים היא ה"קבלת פני שכינה" של העולם הזה, ולכן גדולה הכנסת אורחים. ומכאן כל סוד המעשה, כי סוד כל התורה הוא שהיא "תורת העולם הזה".

למדים אנו, זהו עיקר הצלם אלוקים של אדם, להדמות לקונו, ומה הוא גומל חסדים אף אתה, ולכך צריך לעמוד עבור רעהו, דבכך בונה הוא את עצמו. זהו חסד לשם חסד. בזה אנו מתקנים את המדות, מוציאים את הפנימיות אל החוץ, פועלים בנו את מדת הרחמים והנדיבות, כך מגיעים לשלימות. אברהם מצטער על שהיום לא פעל במדת הרחמים והנדיבות. היום לא התבטל כלפי הזולת. אברהם אבינו מקפיד שלא יעבור יום ללא פעולת חסד. שלא יעבור יום בלא פעולת תיקון המדות ושיפור האישיות. על כך אברהם מצטער! הוא זקוק כל יום לאורח חדש!

מעלת העשיה בעצמו

בטעם שלא הזכר בתורה מעשה הכנסת אורחים מלבד מעשה זה שהכניס אורחים ביום השלישי למילתו כחום היום. מביאה הגמרא (בבא מציעא דף פו:), "אמר רב יהודה אמר רב: כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו, עשה הקב"ה לבניו בעצמו, וכל מה שעשה אברהם על ידי שליח, עשה הקב"ה לבניו על ידי שליח. "ואל הבקר רץ אברהם" (בראשית יח, ז-כא), "ורוח נסע מאת השם" (במדבר יא, לא). "ויקח חמאה וחלב", "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" (שמות טז, ד). "והוא עמד עליהם תחת העץ", "הנני עמד לפניך שם על הצור" (שמות יז, ו). "ואברהם הלך עמם לשלחם" "וה' הלך לפניו יומם" (שמות יג, כא). "ויקח נא מעט מים", "והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם" (שמות יז, ו).

א) וצריך להבין במדה זו, שעשה הקב"ה לישראל דוקא כמו שעשה והתנהג אברהם עכשיו עם המלאכים, ובמה שעשה עכשיו רק על ידי שליח, שלם לבניו גם כן רק על ידי שליח, והלא אברהם שכל ימיו התעסק והתמסר לגמול חסד עם העולם, ותמיד היה מכניס אורחים בביתו, וכי יעלה על הדעת שבשום זמן לא הטריח את עצמו ליתן מים או שאר אכילה ושתייה על ידי עצמו, ולמה לא - נחשב לו ולא נמדד בעשיות של כל ימיו, ומדד לו הקב"ה רק לפי מעשיו בעת ההיא דוקא.

ואפשר, שכל מה שעשה אברהם עד עכשיו, היה עדיין בגבול כוחו טבעי אנושי, ולכן לא היה משום כך לעשות לבניו נסים מחוץ לטבע, כמו ליתן להם מים מן הסלע, ומן מהשמים, אבל כאן, כשהיה אברהם אז בן צ"ט שנה, ובשלישי למילה שהיה כואב וחלש, ואסר ושרי, (בגמרא שם), וגם הוציא הקב"ה חמה מגרתיקה, שלא עבר איש בארץ, ובזמן כזה הצטרע אברהם על שלא מזדמן לפניו לקיים ענין הכנסת אורחים, וכשראה אותם רץ לקראתם, והשתחוה אליהם בהפצרות שיכנסו לתוך ביתו, ורץ אל הבקר והתאמץ בכל הזריזות להביא לפניהם מכל מאכל, עד שלא הרגיש מכל כאבו וחלישותו מרוב שמחתו באורחים הללו, ואף שנדמו לו כערביים ואנשים פשוטים, שמכל זה נראית מדת טרבו וחסדו למעלה מכוח אנוש ומחוץ לגבול טבע בני האדם, לכן כשהיו ישראל במדבר, מקום שאין זרע, ואין לחם ואין מים, זכו גם כן לעשות עמהם נסים מחוץ לטבע, ולהוריד להם מן השמים ומים מן הסלע, מדה כנגד מדה, ובשכר שעשה אברהם אבינו עכשיו דברים מופלאים יוצאים מגדרי הטבע, זכו ישראל אז לעשות עמהם גם כן דברים מופלאים יוצאים מגדרי הטבע, ומשום כך הייתה המדה באופן שעשה אברהם עכשיו עם המלאכים.

ב) ואף על פי שלכאורה לא נראה לנו כל כך הבדל בין מה שנעשה על ידי הקב"ה לבין מה שנעשה על ידי שליח, אולם כשנתבונן בעניין נתינת המים שנעשה על ידי השלוחים, שהם משה ואהרן שנצטוו להוציא מים מן הסלע, נראה מזה גודל ההפסד במה שלא נעשה דבר זה על ידי הקב"ה בעצמו. כי אם אמנם בחורב נגמר שם הוצאת המים בלי מכשול, אולם כיון שנתנת המים היה צריך להעשות על ידי שליח, אם כן גם אחר כך כשהיו ישראל בקדש, ונצטוו משה ואהרן להוציא מים מן הסלע ואז נכשלו, אם במה שהכו את הסלע או בענין אחר שהיה שם איזה חטא ומכשול, כמו שכתוב (במדבר כ, יב), "יען לא האמנתם בי להקדישני", וכפי הדעות השונות בחז"ל ובמפרשים, ועל ידי זה נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ. ומבואר בספרים שאם היה משה נכנס לארץ ישראל והיה הוא בונה את בית המקדש לא היה הבית נחרב ולא היו ישראל גולים, והיו מגיעים לתיקון השלם. אם כן מתבלט בזה גודל ההבדל והחילוק בין אם עשה הקב"ה בעצמו למה שנעשה על ידי שליח, וכל זה נסתבב משום שלא עשה אברהם על ידי עצמו אלא על ידי שליח, ולכן שילם הקב"ה לבניו גם כן על ידי שליח.

הכנסת אורחים במסירות נפש, בכל הכוחות, היא מעלה עצומה לדורות הבאים, לכך אברהם אבינו טרח והכניס אורחים בעצמו ממיטת חוליו.

הגרעין והשורש לעמוד הענן לבאר ולמן

מעשיו השפיעו לצאצאיו שיוכלו להשפיע טובה בעצמם. מבאר רבי חיים שמואלביץ (שיחות מוסר, ט):

"יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם" וגו', ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו" (בראשית יח, ד-ח). ובגמרא בבא מציעא (דף פו: א) אמרין, "אמר רב חייא ברבי חנינא וכן תנא דבי רבי ישמעאל בשכר שלושה זכו לשלושה, בשכר "חמאה וחלב" זכו למן, בשכר "והוא עומד עליהם" זכו לעמוד ענן, בשכר "ויקחנא מעט מים" זכו לבארה של מרים". ותמה המהרש"א שם דבגמרא קרו לה בארה של מרים, משמע שבזכות מרים היא. ועוד, שבגמרא בתענית (דף ט) אמרו, "שלושה פרנסים טובים עמדו לישראל. ואלו הן, משה אהרן ומרים, ושלושה מתנות ניתנו על ידם, ואלו הן באר וענן ומן. באר בזכות מרים, עמוד הענן בזכות אהרן, מן בזכות משה" ?

ונראה לבאר את הדברים על פי דוגמא מטבעו של עולם, אילן הגדול צומח מגרעין קטן, אך הגרעין לבדו לא היה יכול להצמיח את האילן בלי אדמה, ושניהם יחד זקוקים למים ולשמש וכדומה, ורק בהצטרפות כולם יחד יהיה כוחם יפה להצמיח את האילן. וכן הוא בענייננו, הגרעין - השורש לעמוד הענן, לבאר ולמן, היה מעשה החסד של אברהם אבינו, ועדיין היה זקוק שורש זה לכוח המצמיח את 'האילנות' - הבאר, עמוד הענן והמן, וכוח זה קבלו ישראל ממש אהרן ומרים. וכך מפורש בכתוב (במדבר כא, יח): "באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם" וגו', ותירגם יונתן בן עוזיאל: 'בירא דחפרו יתה אבהת עלמא אברהם יצחק ויעקב רברבניא דמלקדמין (כור שחפרו אותו אבות העולם אברהם יצחק ויעקב הגדולים הקדומים), חפרו יתה רישי עמא משה ואהרן וגו' (חפרו אותה ראשי העם משה ואהרן) והיינו שמצטרף פעולת האבות עם פעולת משה ואהרן זכו ישראל לכל אלו.

על אברהם מוטל ליצור את הגרעין, ולכן בתורה נכתב רק מעשה זה שהכניס אברהם אורחים מתוך מיטת חוליו ביום הקשה ביותר. כשאברהם עשה את חלקו, הקב"ה יפעל את השאר לזכות את העולם, ואף לזכות את בניו. וכפי שנצרך במדבר אף זכותם של שלושת הרועים להביא את העמוד ענן באר ומן שקיומם בזכות אברהם, אך לבואם בפועל נצרך זכויות נוספות של בני הדור ההוא. והם אלו שלושת הרועים שזיכו לבני דורם.

לוט מסר נפשו להכניס אורחים

לכך לוט מסר נפשו ונפשות ביתו להכניס אורחים. מבאר רבי ירוחם ממיר (דעת תורה באורים בראשית יט, ב):

והנה כיצד נבין מעשה נפלא כזה? הוא לא ידע בכלל כי מלאכים הם, והנה רואה הוא שני אנשים פשוטים, עובדי דרך, ותיכף "ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה", - העניינים האלה המה האדונים והוא להם עבד! וידע הוא כל הסכנה הגדולה הכרוכה בזה, כמו שאמר: "סורו נא - עקמו את הדרך שלא יכירו אתכם", והאנשים בעצמם הלא מוותרים הם מצדם ולא מבקשים כלום, אלא הוא המפציר בהם כ"כ כנאמר: "ויפצר בם מאוד", והנה סיכן עצמו

על האורחים - "ויצא אלהם לוט הפתחה", ואימץ כל כוחו באופן אל - אנושי לאמר להם: "הנה נא לי שתי בנות... ועשו להן כטוב בעיניכם", הנה הקריב בשביל מעשה חסד את כל אשר לו; הקריב בשביל מעשה חסד את כל החביב אליו! איך משיגים מעשה נורא כזה?!

הנה אנשים המעריכים דברים, אנשים השוקלים ערכו של כל דבר ודבר. יודעים מחיר כל דבר, ולהם לא קשה כלל לשלם כסף רב במחיר של כל דבר. "מבית אברהם למד לחזור על האורחים" (רש"י), - למד היה בבית השלחני הגדול, שם שקלו דינרים וידעו מחירם, משם ידע "מה יקר חסד"! וכי המחיר בעד "חסד" הוא עד מסירת נפש. נשאל אריסטו: מדוע זה העושה טובה לאחד אוהב אותו יותר מאשר המקבל אוהב את הנותן, בעוד שלפי השכל היה ראוי לכאורה להיות להיפך? והייתה תשובתו: כי הנותן רוכש מהמקבל יותר מאשר המקבל רוכש מהנותן, כי הנותן רוכש בפעולתו מעלה רוחנית, ובגלל זה הוא אוהב את המקבל.

הנה זה תשובה בדרך החכמה, כי גם מצד החכמה לבד ניתן להכיר ולהעריך כמה שווה וכדאי לשלם בעד מעשה של חסד, אבל עדיין לעיקרן של דברים לא מגיעים. נבוא ונראה הערכת התורה בעד מעשה של חסד. על פסוק "ויאמר אדני... אל נא תעבור מעל עבדך", אמרו חז"ל (שבועות דף לה:): שם זה קודש הוא והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים כמו שאמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה. וכשאמרו "גדולה" הרי זו גדולה ממש; מהכנסת אורחים משיגים ממש יותר מהקבלת פני שכינה, השווה והרווחים הן יתרים! הוא אשר מרגלא בפומיה דרבא: "תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים" (ברכות דף יז.), רבא הלא נכנס ודרך בחכמה לארכה ולרחבה, והוא אשר הגיע למסקנה כי "תכלית חכמה" - חכמה לבדה עדיין אין תכלית בה, תכליתה של החכמה היא רק - "תשובה ומעשים טובים". כששם על כפות המאזנים, "חכמה" באחת, ו"מעשה" בשניה, המעשה הכריע על החכמה, המעשה הוא התכלית של החכמה. אנשי התורה ובעליה הם העומדים בסודם של דברים, הם היודעים את יקרותם של דברים, והם יכלו להעריך ולאמר כי הכנסת אורחים יותר גדולה מהקבלת פני שכינה, עם כל גדולתה באין חקר של קבלת פני שכינה, הנה "המעשה" עוד יותר גדול. לא כך אנשי החכמה, וגם לא החכמה אשר עליה דיבר רבא, כי אם על הערת השכל ומדעי, להם החכמה, כשהיא לעצמה, היא תכליתם, והם ודאי לא יאמרו בשום אופן מאמר כזה בהערכת מעשה החסד, הם אינם מעריכים שווים של מעשים וגם כל ידעם, אין להם שום השגה בגודל תשלומים על דברים, נתינת תשלומים כמו: "כחום היום - הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מערתיקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים מלאכים עליו בדמות אנשים" (רש"י). - גם ביסורים קשים מצד מילתו הנה היה לו עוד יותר יסורים וצער על מציעת מעשה החסד, בזכות רוחם וטבעם של האבות הקדושים הנה הצטערו עד מות על העדר החסד והטוב, העריכו וידעו היטב יוקר של דברים, ושלמו בעדם מחיר כה גדול, עד מחיר של הקבלת פני שכינה, ובבית הגדול הזה הוא אשר למד לוט לשקול יקרותו של חסד, עד לשלם בעדם במחיר של מסירת נפש ממש, כי "מה יקר הוא החסד"!

לוט למד בבית אברהם אבינו להעריך את מדת החסד עד כדי מסירות נפש. ויש להבין, מדוע כה גדולה מעלתה של מדת החסד.

חסד בצירוף הרחמים

מבאר רבי משה שפירא (אורי וישעי בראשית, עמוד 295) בהכנסת אורחים ישנם שני מעלות. מצוות "ואהבת לרעך כמוך", ומצוות "והלכת בדרכיו". מה הוא גומל חסדים אף אתה גומל חסדים. הגמרא (כתובות דף ח:): מביאה, "אמר ליה: קום אימא מלתא כנגד מנחמי אבליים, פתח ואמר: אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו". התורה מדגישה שאברהם קיים מצוות הכנסת אורחים משום "והלכת בדרכיו", שהיא המדרגה היותר עליונה, שהוא כריתת ברית חסד עם הקב"ה.

דנה כתב החזון איש באמונה ובטחון (א, יג):

שורש תיקון המידות הוא סור מרע. ונוח לאדם לקיים עשה טוב, אבל מן הקושי הוא לקיים סור מרע. יש מן האנשים שהם עומדים הכן למכור שארית כוחם לטובת זולתם ליחיד ולציבור והם קפדנים ביותר, וכאשר פגע בהם אדם בדיבורו הקל, הם מתקצפים קצף חדל מעצור, וידיהם קלות לחלק מהלומות רצות, ואוי למי שפגע בהם, אי אפשר לרשע כבוד ותהילה לעוסק בצרכי ציבור הלזה, אחרי שזה הגבר לא עמל על תיקון מידותיו, ועסקנותו טבעית, שאהובה לו היצירה הנעשית על ידו, ועל הרוב נעימה לו ההערצה הקוננת בלב כל מכיריו, ואמנם הבריות נהנות ממנו, ואמנם הוא מהולל ומשובח בבחינת התהילה והשבח הניתן לחפץ המגולה והוא נס יקר ערך, אבל מהולל איש בשכלו, וזה תגמול החכם שעמל בשליטת הנפש על נטיות רוחו בטבעו, לא יתהלל בו גבר על תנועותיו הטבעיות.

מעשה בחסיד אחד שהזמין אורח לסעוד אצלו בשבת, ובביתו כבר הכינו בלבם קבלת פני האורח, כי גם בני ביתו אהבו את האורחים, ואמנם המחלק את האורחים לא ידע מהזמנתו של החסיד וישלח את האורח לאשר הכין לו, וכאשר שב החסיד לביתו שבת קודש מבית הכנסת לא מצא כבר את האורח ויבוא בגפו הביתה, וכששמעו בני ביתו שאין להם אורח התעצבו מאוד, ויאמרו להם החסיד אין האורח כאחד מהנכסים לעשות בו סחורה, דאגתי היא רק שיהיו לו להאורח צרכיו וסעודת שבת, אבל אחת היא לי אם קבל זה ממני או מזולתי.

לא כן מנת חלקם של דלת עם, אם הוא אוהב לעשות טוב, לא ימנע ממנו צרות עין, ואין דעתו נוחה לראות אחרים במלאכתו.

אין זה כדרגתו של אברהם אבינו שישב בפתח האוהל לחפש אורחים, והרי מצב של כחום היום שאין הולכי דרכים, מפקיע מהצורך בהכנסת האורחים, כיון שלהם אין צורך. אלא דהכנסת אורחים שתי מידות להם. מחמת מידת הרחמים היא שהאורח יהיה מרצוה, ונוסף במידת החסד על פני מידת הרחמים, שמוסיף לאורח יותר ממה שיחסר לו, אך אברהם אבינו נהג במידת הכנסת אורחים מצד הנותן, כיון שרצה לבנות עצמו כצלם אלוקים ולהיות כדוגמא של מעלה אף שאין האדם שכנגדו טובל, ולכך חיפש אורחים אף כאשר להם אין צורך.

אמר ליה הקב"ה לאיוב איוב עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם. אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחין נכנסים אצלך את שדרכו לאכול פת חטים האכלתו פת חטים את שדרכו לאכול בשר האכלתו בשר את שדרכו לשותות יין השקיתו יין. אבל אברהם לא עשה כן אלא יוצא ומהדר בעולם וכשימצא אורחין מניסן בתוך ביתו את שאין דרכו לאכול פת חטים האכילהו פת חטים את שאין דרכו לאכול בשר האכילהו בשר ואת שאין דרכו לשותות יין השקהו יין. ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים והניח שם מאכל ומשקה וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים לפיכך נעשית לו נחת רוח. וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר (בראשית כא, לג) "ויטע אשל בבאר שבע".

אברהם שאל את אורחיו מה רגילותם לאכול, ונתן להם יותר מכפי רגילותם, כדי לזכות להיטיב ככל שיוכל יותר מהראוי להם. ובפרט שהיו אלו מלאכים שאין להם צורך בטרחתו, וכל שאכלו הוא רק כדי לא לשנות מן המנהג, וכתב בילקוט שמעוני (פב): "האומר שלא אכלו המלאכים אצל אברהם לא אמר כלום, אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שהטריח פתח הקב"ה פיהם ואכלו", הרי שכדי שיזכה אברהם בהכנסת אורחים כראוי, נוצר למלאכים פה וקיבה, כדי שיווצר האפשרות שיהיו אורחיו, וזהו כעין חסדו יתברך שברא העולם להיטיב.

כוח ההטבה דאברהם אבינו

אברהם אבינו עמל ויגע כדי לזכות לקיים הכנסת אורחים בגופו, לתת את הדבר הטוב ביותר ששייך, כל אחד קיבל לשון, לשון יכולה להספיק למאכל עשרה אנשים! אברהם רוצה לזכות להיטיב כדוגמת חסדו של הבורא שברא עולם להיטיב, כך האדם קיבל כוח הולדה שבו הוא בורא חדשות ומביא חיים חדשים לעולם, עד שמרוב כמיהה להביא ילדים לעולם, אומרת הגמרא בנדרים (דף סד:): שמי שאין לו ילדים חשוב כמת. בטעם הדבר מבאר רבי חיים שמואלביץ (שיחות מוסר, סג): "ומטעם זה חשוב כמתגם מי שאין לו בנים, אף שלכאורה מה חסר לו, והרי כל תענוגות העולם עומדים לרשותו? אלא שטבעו של אדם להיטיב בעיקר עם בניו, ואין אדם שבעולם שיכול לקבל טובות כשם שיכולים בניו של אדם לקבל מאביהם, ובאין לו אפשרות זו להיטיב עם הזולת, הרי זה גם כן חשוב כמת".

ונמצא שכיון שאינו יכול להידמות בכוחותיו לבורא יתברך, הרי חשוב הוא כמת, ומגודל מעלת הדבר, העמיד הקב"ה כנגדו כוח יצר חזק מאוד להשתמש בכוח זה שלא בתורת נותן, אלא להנאת עצמו ולהיות נוטל, שהוא בחינת ערלה, ולכך נכרתה ברית מילה בדווקא במקום כוח ההולדה, כדי להחליש את כוח התאוה, כדי שיוכל לעמוד בניסיון ולהשתמש בכוח זה רק בתורת נותן, ואף להזכיר לאדם את היותו צלם אלוהים, ומטרת כוח זה היא להשפיע ולהיטיב בדומה לבוראו בלא גבול ומדה. ולכך אחר שקיים אברהם אבינו ברית מילה, הביאה התורה שאירח אברהם אבינו מלאכים, לומר שכך יכל להתעלות עד כדי שנדמה לבוראו והיטיב במטרה להיטיב לאחרים, שזהו מטעם "והלכת בדרכיו", וזכה ונתבשר לו שראוי הוא לזכות לבן, שהוא כדי להיטיב לאחרים. ואף לכך הייתה ברית המילה ביום הכיפורים (פרקי דרבי אליעזר, כט), ביום זה התגלו י"ג מדות של רחמים, ההטבה הגמורה. לימוד הטבה זו הביאה את אברהם אבינו להיטיב בהכנסת אורחים בלא גבול ומידה.

התורה מעניקה חיי נצח

מרחיב בזה הרב שך (מחשבת מוסר ב, עמוד 397):

וזה מה שאמר התנא שהעולם הזה כפרוזדור לעולם הבא, היינו שלמי שיש את הפרוזדור יש לו גם את הטרקלין, ומהפרוזדור אפשר לבא אל הטרקלין, כי על ידי תשובה ומעשים טובים אפשר לבא לטרקלין, ואילו בטרקלין עצמו יש רק את מה שיש לו בו ותו לא. כך לעולם הזה יש המשך והוא נצח. ולכן לא כתוב בתורה את בריאת העולם הבא, כי הוא כלול בעולם הזה. ולפי ההבנה הזו בגדר 'עולם הזה', יתבאר לנו מה שאנו אומרים בתפלה "נתת לנו תורת חיים", תורת חיים היא שהתורה מראה ומלמדת לאדם שהוא נצח, הוא חי לנצח. וענין זה מוכח גם מהמשך הברכה שנתת לנו 'אהבת חסד'. כי הנה מבואר (דרך ה' א, ב, ועוד) שכל הבריאה נעשתה כדי להיטיב על ידי הבורא שהוא טוב ומיטיב, והוא ברא בני אדם כדי להיטיב עמהם, כי לעצמו אינו צריך וכמו שכתוב (איוב לה, ז) "אם צדקת מה תתן לו". ואמרו חז"ל (סוטה דף יד.), "תורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים", וכל הבריאה היא להיטיב עם הברואים, והטובה של הרבוננו של עולם בוודאי היא נצח נצחים, כי הוא יתברך בלי גבול ותכלית, ולכן לא שייך שיהיה גבול במה שברא, ובהכרח שטובתו גם היא בלי גבול ותכלית, וכשברא את האדם לא בראו לשבעים שנה בלבד, אלא כדי להיטיב עמו לנצח, וזוהי אהבת חסד. ולכן התורה נקראת 'תורת חיים', שלאדם יש גוף ולגוף יש המשך, שאין המעשים שהגוף עושה מזכים אותו (רק) לאחר מיתה, כי אם הוא זוכה רק לאחר שמת, הרי זו תורת מתים, אבל תורת חיים פירושה שיש המשך לחיים, שהאדם חי לנצח. ולכן התורה היא 'תורת חיים'.

ואמרו חז"ל (מכות דף כג:), "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", לשון 'לזכות' הוא מלשון לזכך, זך ונקי, שרצה לנקות את ישראל, וכשם שאי אפשר לאדם רחב להיכנס בדלת צרה, והוא צריך להתאים את עצמו שיוכל להיכנס, כך אדם מגושם שאינו זך, אינו יכול להיכנס לעולם הבא, ואינו יכול להמשיך את העולם הזה לעולם הבא, כי אין זה מתאים לו ואינו יכול להיכנס לטרקלין זה. ואין יכול האדם להיות מתאים להכנס לטרקלין? רק על ידי ריבוי תורה ומצוות. ולכן הקב"ה הרבה לנו תורה ומצוות, כדי שהאדם יזדכך ויוכל להכנס לטרקלין - לעולם הבא, להמשיך של העולם הזה, כי התורה והמצוות הם המזככים את האדם.

התביעה מהאדם לבקש להיטיב כדוגמתו יתברך

וכאותו החסד שעושה הבורא הטוב והמיטיב, כך גם תובעים מהאדם, "כי בצלם אלוקים עשה את האדם. וכפי שרואים בהנהגת אברהם אבינו ע"ה, שהרי לכאורה הכנסת אורחים היא רק כאשר ישנו אורח הזקוק לכך, או שמבקש טובה, שאז המארח עושה לו טובה, אך כאשר אין אורח ונצרך, אין שייך ענין של הכנסת אורחים, ואילו אברהם אבינו הצטער על שאין לו אורחים, וחיפש שיהיה מי שיוכל להיטיב עמו, מפני שקיים מה שאמרו (שבת דף קלג:) "ואנוהו" (שמות טז, ב) - הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום, ולכן חיפש לעשות חסד, כי הקב"ה ברא אנשים כדי לעשות עמם חסד, הבריא נוצרה כדי להיטיב עם בראיו, וזו היא המדה המיוחדת של אברהם אבינו, וכמו שכתוב (מכה ז, ב) "חסד לאברהם".

ובספר "תומר דבורה" (פ"א) כתב בביאור י"ג מדות, דמדת "מי א-ל-ל כמוך" הוא מלך נעלב, שאף כאשר אדם ממרה אותו הוא מיטיב עמו. וכן אומר הנביא (יחזקאל טז, יט), "ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך, ונתתיהו לפנייהם לריח ניחח [שנתנו את המן לפני העגל אשר עשו במדבר] ויהי, נאם ה' אלוקים", ואמרו חז"ל (תנחומא תשא יד, מ"בא ברש"י שם) את מצא, שביום שעשו ישראל את העגל, בו ביום ירד להם המן, ונטלו ממנו והקריבו ממנו לפני העגל, שנאמר "ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפנייהם לריח ניחח ויהי וגו', מהו "ויהי", וירד למחר וכו' ולא פסק המן, עד כאן. המן הזה שכל עניינו היה נס והטבה וחסד לבני ישראל, אותו הם נתנו לפני העגל שעשוהו עגל מסכה לעבודה זרה, וראוי היה למנוע מפיהם את המן, ואף על פי כן הקב"ה המשיך לתת את המן ולא פסק מליירד ביום מחר. זהו מלך נעלב, וכך צריך האדם להיות. וכך אמר הקב"ה למשה רבינו (ספרי פרשת בהעלתך, מ"בא ברש"י במדבר יא, יב) הוי יודעים שסרבנים וטורענים הם, אלא על מנת שתקבלו עליכם שיהיו מקללים אתכם וסוקלים אתכם באבנים, עד כאן, והיינו שגם אז אתה צריך לדרוש את טובתם, והטעם הוא מפני שזה הוא יסוד כל הבריא...ה.

הדבקות הנעלה ביותר היא בהליכה בדרכיו

ונראה עד היכן הדברים מגיעים בהנהגת האדם להיות דומה לבורא ולדבקה בו, דהנה כתוב (בראשית יג, יד), "וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו", ומביא רש"י, כל זמן שהרשע עמו היה הדיבור פורש ממנו, ע"כ. מבחיל על הרעיון! הרי מי שזוכה שה' מדבר עמו הרי זה עילוי עבורו, וכאשר אברהם אבינו הניח ללוט ללכת עמו והתחבר אליו, הנה כשראה שלפני כן הקב"ה דיבר אתו וכעת הפסיק הדיבור אליו, ידע שבדאי הדיבור פסק מפני שהוא הולך עם לוט, ואף על פי כן ויתר על דבר ה' כדי לעשות גמילות חסד ולקרב את לוט! איך יתכן לאדם לנהוג כן? כי האדם נברא בצלם אלקים, להיות דומה לו, וכמו שכתוב (דברים יא, כב), "ולדבקה בו", וכמו שאמרו (שבת דף קלג:) "ואנוהו", הוי דומה לו, מה הוא רחום וחנון אף אתה היה רחום וחנון. והנה אשאל אתכם, מתי ישנה התקרבות גדולה יותר לרבונו של עולם, האם כאשר הרבונו של עולם מדבר עם האדם, או כאשר האדם נוהג במדה של הרבונו של עולם ומתקיים הכתוב "ולדבקה בו"? הרי בודאי דבקות כזו היא גדולה יותר מדיבור עם ה', כי להדבק בשני הוא קשר גדול יותר מדיבור שהשני מדבר אתי, וכיון שמדת החסד מחייבת שאברהם ילך עם לוט, וזו היא מדת ההטבה מצד הדמיון אליו יתברך לקיום מה הוא רחום אף אתה רחום, ובזה משיג דרגת "ולדבקה בו", הרי זו היא דרגה גבוהה יותר ועדיפה מדיבור עם ה', וכך כל המעלות הן מצד המעלה של "לדבקה בו", ואם כן בודאי שעשייתם היא מעלה ושייכות גבוהה יותר להמשך של עולם הבא, ואין מקום לשאול על מה שהפסיד בזה את הדיבור עם ה', שהרי היא דרגה קטנה יותר מעשיית המעלה והמדה של ה', שבזה הוא מתדבק עמו..

ולכן אברהם אבינו ויתר על דבר ה' כדי להדבק בו ממש במעשי מדותיו, שאלו הם מעשים המזכים את האדם, כמו שאמרו (מכות דף כג:), "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", שרצה שעל ידם יוכל האדם להמשיך את העולם הזה ויוכל לעבור את הפתח של העולם הבא, כי על ידם לא יהיה מגושם ויוכל להכנס לעולם הבא, ונמצא שהוא מעשה המעניק חיי נצח יותר ממה שזוכים על ידי דבר ה'. וכך הוא גם הביאור בהנהגת אברהם אבינו בהכנסת אורחים, שכאשר ראה את האורחים שחיכה עבורם, אמר (בראשית יח, ג) "אל נא תעבר מעל עבדך", ובפירוש שני כתב רש"י שהיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירויח ויכניס את האורחים, וכפי שלמדו מכאן חז"ל ואמרו (שבת דף קנז), "אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, דכתיב "ויאמר... אל נא תעבר מעל עבדך", ומדוע הכנסת אורחים גדולה יותר מהקבלת פני שכינה? ולפי האמור מבורא הדבר, כי הדיבור עם ה' וקבלת פני השכינה אין זה דרגה של "לדבקה בו" (כדרשת חז"ל המובאת ברש"י דברים יג, ה) - "ויברך תדבקן" - הדבק בדרכיו, גמול חסדים וכו'), אבל בהכנסת אורחים יש "לדבקה בו", יש דבקות במדותיו של הקב"ה, כי אף שהדיבור וקבלת פני שכינה הוא קירבת ה', אך הכנסת אורחים היא דבקות ממש, כי זה ממדותיו של הקב"ה, ועל ידי זה הוא דומה לו, וכפי שנאמר "בצלמנו כדמותנו" שהאדם נברא להיות בצלם אלוקים, להיות מה הוא רחום אף אתה רחום. וביותר, שענין זה מתקיים אף אם הם ערביים כפי שנדמו לו, שכיון שהבין שזה כלול במצות הכנסת אורחים, הרי זה גם כן ממדותיו של הקב"ה, וזה גדול יותר. אנחנו איננו יודעים לשקול דברים, אך אברהם אבינו פסק דין זה, והוא חידש שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, וזה הוא רצון ה' ממנו, וזו היא מדתו של הקב"ה. כך צריך להבין את ענין העולם הזה.

אברהם אבינו מחדש, לעשות רצון ה' חשוב יותר מלדבר עמו, לכך אברהם אבינו קירב את לוט, אירח את המלאכים, אף שבזמן עיסוקו במצוות אלו, הקב"ה לא דיבר עמו, כיוון שעשיית רצון ה' היא קירבת אלוקים גדולה יותר, מדיבור עם הקב"ה.

ללכת בדרכיו

בדרך זו מבאר רבי נח וינברג (תורת חיים, וירא) מדוע הכנסת אורחים קודמת לקבלת פני השכינה:

כיצד אפשר להבין את דברי הגמרא? אם בורא העולם, מקור הקיום האינסופי והכל יכול, היה נגלה אליך, גם אתאיסט גמור היה אומר לך לא לזוז! לא תתכן חוויה גדולה יותר משיחה עם הקב"ה. אז איך ייתכן שהכנסת אורחים עולה עליה?

התשובה ברורה: אמנם חשוב לדבר עם ה', אך חשוב יותר ללכת בדרכיו. הדרך העוצמתית ביותר להבין את ה' ולהתחבר אליו היא להירמות לו: "מה הוא חנון ורחום, אף אתה היה חנון ורחום" (שבת דף קלג:). הקב"ה הוא אינסופי ומשלם, כלומר, הוא אינו זקוק לשום דבר. הוא אינו מפיק רווח או ה

תועלת מקיום המצוות שלנו. בריאת העולם הייתה מעשה אלטרואיזם מושלם; חסד מזוקק, שמטרתו לתת לנו את העונג והמשמעות העמוקים ביותר, פשוט משום שהוא אוהב אותנו.

אם רצונך להבין את אהבת הבורא אליך - עליך להידמות לו, ואחת הדרכים העיקריות להידמות לה' הוא לעשות חסד ולאהוב את הזולת. הדרך היחידה להבין מיהו ה' ומה תכלית החיים היא להפוך ל"נותן". אם אתה באמת רוצה להעריך את הקב"ה, קבל על עצמך להיות כמותו ולדאוג לכמה שיותר, אנשים. גם כשאתה חולה, נסה לתת הנאה למישהו אחר. השקע מאמצים, העמד את העניין בראש סולם העדיפויות - ואז תבין מעט יותר את מהות קיומנו בעולם.

אם לא תשנה את עצמך על ידי אימוץ מידותיו של ה', לעולם לא תגיע להבנה מלאה של הקב"ה. הוא יישאר מופשט לגביך. לשם המחשה, אחד הקריטריונים למינוי דיין לסנהדרין הוא היותו של המועמד אב לילדים. הרמב"ם (הלכות סנהדרין ב, ג) מסביר שהסיבה היא "כדי שיהא רחמן". הוא יכול להיות תלמיד חכם שאין דומה לו, אבל אם אין לו ילדים אין לו רשות לשפוט מפני שהוא אינו מסוגל לתפוס את עומק רחמיו של הקב"ה על בניו. הוא יכול להיות דיין המתקשר עם ה', אך הוא אינו רשאי לדון דיני נפשות. כדי לרחם באמת עליך להיות אבא; באותו אופן, כדי להבין את ה', עליך להידמות לו.

על האדם לעמול על מדותיו, להבין את עומק רחמי ה', ובזה להידבק במדותיו, לנהוג עמם גם בהנהגת העולם הזה. לכך אברהם אבינו התפלל על אנשי סדום, אף דיש להבין, אברהם אבינו מבקש שצדיקי סדום יצילו על העיר כולה, אף שאם הרשעים היו יודעים על קיום הצדיקים בעירם היו הורגים אותם מיד. אך מכיון והעיר עדיין קיימת, מוכח שיש בקרבה צדיקים שמגינים עליה עתה. כוחם בא להם מהרשעים המעמידים אותם בניסיון לחטוא, ובזה גורמים להם להתעלות ולהתקדש עוד יותר, להתרחק מהרע. הרי שהרשעה גורמת לקדושה להתחזק, זהו זכותם להמשיך ולהתקיים.